

AZ INTOLERÁNS MULTI- KULTURALIZMUS

KISS LAJOS ANDRÁS

„Az elmúlt évtized politikai vitái egyértelműen arra utalnak, hogy multikulturális konszenzus a múlté”, állapította meg Pogonyi Szabolcs az egyik 2011-ben megjelent tanulmányában.¹ Nyugodt szívvel kijelenthető: mára az egymással szemben álló táborok közötti távolság szinte szakadékká mélyült. Sokáig úgy tűnt, hogy multikulturalizmus mellett érvelők intellektuális fölénye megkérdőjelezhetetlen igazság, és az ellentábor képviselői számára a folyamatos hátrálás és passzív védekezés az egyetlen opció. Ma már túl vagyunk ezen, és világosan érzékelhető, hogy a „sokféleség hívei” és az „identitáriusok” közötti erőviszonyok lényegében kiegyenlítődtek. Jelen írásban a konzervatív tábor egyik legambiciózusabb szereplőjének, nevezetesen a kanadai Mathieu Bock-Côténak az álláspontját foglalom össze, reflektálva mind a mellette, mind pedig az ellene szóló érvekre.

Mathieu Bock-Côté 1980-ban született a kanadai Lorraine-ben, a montreali régió egyik békés és csöndes kertvárosában.² 2007-ben szerzett szociológus diplomát a montreali egyetemen (Université du Québec à Montréal). Tizenhat éves kora óta aktívan politizál különböző québeci (francia identitású) politikai pártokban. 2004-ig a Parti Québécois tagja volt, napjainkban pedig a Coalition Avenir Québec nevű párt egyik legfontosabb ideológusaként, illetve a jelenlegi québeci miniszterelnök, François Legault személyes tanácsadójaként tartják számon. 2007 óta legalább tíz könyve jelent meg; ezen kívül egy sor kanadai és franciaországi politikai hetilap, illetve folyóirat rovatvezetője, állandó szerzője. Franciaországban a *Le Figaro* és a *Le Point*, Kanadában a *Journal de Montréal*, illetve az *L'Action nationale* címmel megjelenő, alapvetően szuverenista irányultságú folyóiratokban publikál a legtöbbet. Állandó vendége a francia és a kanadai televíziós csatornák politikai témájú vitaműsorainak, ezen kívül számos konzervatív, illetve új jobboldali mozgalom és civil szervezet aktív tagja.

SZUVERENITÁS ÉS IDENTITÁS

Mark Fortier *Identitárius melankóliák. Egy év Mathieu Bock-Côté olvasásával töltve* címmel megjelent – enyhén ellenséges hangnemű – könyvének bevezető fejezetében hajlandó elismerni, hogy Bock-Côté nemcsak kiváló debattőr, de a kortárs társadalomtudományokban is feltűnően jól tájékozott gondolkodó. 2007-ben, tehát a kanadai szociológus első könyve megjelenésének évében, a választásokon vereséget szenvedett a konzervatív és erősen szuverenista Parti

1 POGONYI Szabolcs: Multikulturalizmus, emberi jogok, integráció. *Fundamentum*, 2011/1. 5.

2 Lásd MARK FORTIER: *Mélancolies identitaires. Une année à lire Mathieu Bock-Côté*. Lux Éditeur, Montréal, 2019. 15.

Québecois, és a kudarc nemcsak a párt vezetőit, de a szimpatizánsai jelentős részét is elkedvetlenítette. Velük ellentétben Bock-Côté nem volt hajlandó elfogadni a letargikus hangulatból fakadó általános tehetetlenséget, bénultságot, és energiáit inkább a bukás okainak feltárására koncentráta. Az 1980-as és '90-es években, vonta le elemzése legfontosabb következtetését Bock-Côté, a baloldali diskurzusból egyre erőteljesebbé vált a rasszizmusellenesség, illetve a multikulturalizmus értékeinek reflektálatlan dicsőítése. Mindez kiegészült „az intolerancia áldozatai iránt érzett szolidaritás” kötelező normájának kritikátlan elfogadásával. Ennek az lett a következménye, hogy Québec függetlenségének valódi szubsztanciája – a nemzet – kiüresedett fogalomná vált, és ettől kezdve a kanadai franciák évszázados reménye, hogy egyszer majd teljes önállóságot szereznek, csak „szép álommá silányult”. Az etnikai háttérétől megfosztott polgári patriotizmus újabban maga is abban az illúzióban ringatja magát, hogy a formális jog és a demokratikus intézmények megléte elegendő lehet egy normális társadalom építéséhez és annak stabil működtetéséhez. „De a fiatal konzervatív nacionalista nagyon jól tudja, hogy a törvények, az állami intézmények és a nagy globális szervezetek technokráciája csak mesterséges konstrukciók, amelyek léte állandó legitimitáshiánnyal terhelt, és nem is ágyazódnak be a konkrét természetes személyek élettapasztalataiba.”³ A nemzettel ellentétben ezek gyökértelen és „ad hoc identitások”, amelyeket nem is lehet valódi közösségeknek tekinteni. Viszont a nemzet olyan élő valóság, amelyért az emberek képesek áldozatot hozni és akár tartósan is lemondani a bennük lévő „természetes egoizmusról”.

A defetistákkal ellentétben Bock-Côté nem hagyja veszni a québeci szuverenitás ügyét, ugyanakkor a lehető legtágabb kontextusba igyekszik helyezni ezt a kanadai franciák számára oly fontos kérdést. A szerző a 2010-es évek eleje óta egyre hangosabban hirdeti meggyőződését, hogy a nyugati civilizációt számos veszély fenyegeti. Kívülről az egyre erősödő migrációs nyomás, belülről a multikulturalizmus és a szinte már-már patológiássá váló emancipációs mozgalmak dömpingje. Viszont, miként arra Fortier joggal hívja fel az olvasók figyelmét, Bock-Côté mindezt nem a manapság oly gyakori „apokaliptikus hangnem” elvárásaihoz igazodva teszi. Tudniillik „az olyan ügyes kommunikátor, mint amilyen Bock-Côté, nagyon jól tudja, hogy ezt az eróziós folyamatot úgy kell bemutatnia a világnak, hogy mindeközben ne keserítse el teljesen az olvasóit és a nézőközönségét. Az a nyilvánvaló öröm, amit a médiaszereplés lehetősége okoz a számára, nemcsak szimpatikussá, de olykor kifejezetten elbűvölővé teszi ezt a fiatal Kasszandrát. Korántsem olyan visszataszító alak, mint a barátja, Éric Zemmour. Emellett csodálattal adózik Alain Finkielkraut intellektuális képességeinek is, ugyanakkor nem követi a francia filozófus meglehetősen döcögős észjárását.”⁴

a multikulturalizmus mint politikai vallás

A MULTIKULTURALIZMUS KRITIKÁJA

Bock-Côté eddigi tudományos munkásságának legfontosabb és valószínűleg a legtöbbet idézett terméke a 2016-ban megjelent *A multikulturalizmus mint politikai vallás* című könyv.⁵ Már a megjelenés évében 12 ezer példány fogyott el a könyvből, ami társadalomtudományi művek esetében valószínűleg még Kanadában is rekordszámba megy. Ezen kívül gyakran fogok hivatkozni a 2019-ben megjelent *A politikai korrektség birodalma*⁶ című munkájára is, amely számos ponton kiegészíti, illetve újabb kontextuális keretbe illeszti a korábbi könyveiben kifejtett gondolatokat.

A multikulturalizmus... bevezetőjében a szerző szembesíti az olvasót az utóbbi fél évszázad politikai gondolkodásának alapvető fordulatóval: immáron

3 Idézi: Uo. 19.

4 Uo. 16.

5 Mathieu BOCK-CÔTÉ: *Le multiculturalisme comme religion politique*. Les Éditions du Cerf, Párizs, 2016.

6 Mathieu BOCK-CÔTÉ: *L'empire du politiquement correct*. Les Éditions du Cerf, Párizs, 2019.

nem az *egyenlőség* és az *igazságosság* számítanak a legfontosabb politikai hívószavaknak. Helyüket a *diverzitás* és a *sokféleség* bármilyen megjelenési formáját lelkesen üdvözlő *áhitat* foglalta el, amely már-már a vallásos rajongás magasságaiba emelkedve minden lehetséges kívülről jövő kritika alól kivonja magát. Vajon nem lenne-e időszerű az eddig megszokottaknál mélyrehatóbban elemzés alá vonni azt a „politikai programot” is, amely ezt az új világnézeti víziót kíséri – teszi fel a kérdést a szerző. Amint írja:

„Ebben a könyvben elsődlegesen nem az ideológiák eredetét kívánom rekonstruálni. Másképpen fogalmazva: nem a modernitás természetét óhajtom visszakövetni [...], hanem sokkal inkább annak az ideológiai forradalomnak a természete érdekel, amely kialakította a legitimitásnak azt az újfajta elvét, amelyet a jelenleg létező társadalmainktól megkövetelünk. Annak a korábban nem ismert, kizárólag a sokszínűséget preferáló rezsimnek a történetét szeretném elmesélni, amely intézményesítette korunk politikai vallását, a multikulturalizmust.”⁷

A multikulturalizmus ideológiájának kezdeti szakasza szorosan kötődik a hagyományos, jobbára marxista színezetű baloldali mozgalmak permanens válságához. Az '50-es évek elejétől a szovjet típusú marxizmus folyamatosan erodálódott, és a nyugati értelmiség újfajta eszmények iránt kezdett érdeklődni. Az igazi fordulat az 1968-as diáklázadások idején következett be. Az „újbaloldali politika” aktorai már másképpen látták a világot, mint elődeik: a hagyományos marxizmusban kitüntetett szereppel bíró munkásosztály helyét újfajta forradalmi szubjektumok foglalták el. Ettől kezdve a progresszivismus ideológusainak új társadalmi bázisra lett szükségük, továbbá valamilyen szilárdnak hitt fundamentumra, ahonnan jól megfigyelhetőnek tűnnek a társadalmi folyamatok. „Miként Alain Touraine mondja, új történelmi ellentmondásokat kell keresnünk, amelyekre alapozva felerősíthetjük a társadalmi és politikai feszültségeket, és amelyek korábban nem létezett emancipációs küzdelmek lehetőségét nyitják meg számunkra”⁸ A kapitalista rendszer kritikáját a nyugati társadalmak olyan alapintézményeinek kritikája váltotta fel, mint az állam, a nemzet és az iskola. Ekkor született meg a *sokféleség* (*diversité*) politikai értelemben használt fogalma, amely néhány évtized leforgása alatt hatalmas karriert futott be. A sokféleség, mint kitüntetett politikafilozófiai kategória, összekapcsolja és „koherenssé teszi” az ellenkultúrában megszületett új követelményeket, és az eredményt egy globális méretű transzformációs folyamat projektjeként artikulálja.

A könyv mind a hét fejezete részekre bontva elemezi ennek a radikális változásnak a stációit. Emellett számos javaslatot is megfogalmaz a konzervatív jobboldal számára nyilvánvalóan abból a célból, hogy intellektuális segítséget nyújtson ennek a defenzívába szorult politikai tábornak ahhoz, hogy erőit újjászervezze. Az első és legfontosabb dilemmát az jelenti a szerző számára, hogy ennek a nagyszabású és minden valószínűség szerint hosszan tartó küzdelemnek mi legyen kiindulópontja. Ennek a kérdésnek az „approximatív érvényes” megválaszolásához érdemes egy pillanatra visszatérni Mark Fortier fentebb idézett monográfiájához. Fortier ugyanis azt mondja, hogy Mathieu Bock-Côté bizonyos szempontból „környezetvédő gondolkodónak” is tekinthető. Csak-hogy számára nem a fák, nem a veszélyeztetett állatfajok, nem a folyók és nem az általában vett ökoszisztéma megmentése az érdekes. „Legnagyobb gondja a nemzetek integritásának, kiváltképp a »civilizáltnak« mondott világ értékeinek hatékony védelme.” A népek, mondja Bock-Côté, „»történelmileg létrejött

a nemzet fragmentálódó világunk egyik utolsó szilárd bázisa ”

7 Bock-Côté: *Le multiculturalisme... I.m.* 12–13.

8 Uo. 16.

közösségek», ezért függetlenségük megőrzése ugyanolyan »vitális szükséglet«, mint a kék bálnák megmentése.»⁹ Valószínűleg a nemzet lehetne a folyamatosan fragmentálódó világunk egyik utolsó szilárd bázisa, és ezt a tényt nagyon komolyan kell vennünk. »Fogadjuk el a következő erős elvet, mondja a kanadai szociológus: Québecnek meg kell maradnia Québecnek, Franciaországnak meg kell maradnia Franciaországnak, Olaszországnak pedig meg kell maradnia Olaszországnak.» Voltaképpen Bock-Côté eleven és érzékileg is megtapasztalható »testet» kíván adni az olyan elvont politikai eszméknek, mint szabadság, igazságosság és egyenlőség. Az absztrakt kötelékek ereje nem elegendő ahhoz, hogy valódi és működőképes értékközösséget teremtsen. Fortier mindezt a következőképpen kommentálja: »Úgy tűnik, hogy ezen a ponton Bock-Côté nézetei megegyeznek Sartre felfogásával: az egzisztencia megelőzi az esszenciát. Talán még feleslegessé is teszi azt.»¹⁰

Bock-Côté számos interjújában mesél első és meghatározó »szocializációs élményeiről», konkrétan arról, hogy gyermekként, a szülői házban keresztény-konzervatív szellemben nevelték, továbbá azt is megemlíti, hogy Montréal egyik északi kerületében, ahol fiatal éveit töltötte, szinte mindenki evidenciának tekintette, hogy meg kell őriznie eredendő francia identitását. Természetesen ezeknél a biográfiai adalékoknál van fontosabb szempont is, ami miatt Bock-Côté felnőttként a québeci identitás megőrzéséért való küzdelemben találta meg legfontosabb életcélját.

A '70-es évek elejétől Kanada elhatározta, pontosabban az országot irányító politikai elit döntött úgy, hogy lépésről lépésre újradefiniálja magát. Lemondott a két alapító nemzet eredendően konföderatív elveken nyugvó egyezményéről és a kétnyelvűség föderális elvéről azért, hogy ezek helyett egy eredendően új társadal-

mi modellt javasoljon, amelyet a jövőben a törvényekben és az alkotmányban is rögzíteni fognak. Az új modell neve: multikulturalizmus. Ez a folyamat jelenleg ott tart, hogy a kanadai miniszterelnök, Justin Trudeau 2017-ben már azt nyilatkozta az egyik brit újságnak, hogy »Kanada lett a világ első posztnezemzeti állama.» Martin Lichtmesz az *Ethnopluralizmus* című könyvében egy rövid fejezetet szentel a kanadai »posztnezemzeti utópia» bemutatásának. Lichtmesz ugyancsak idézi Justin Trudeau egyik 2016-ban tett kijelentését, miszerint »Innentől kezdve nem beszélhetünk sem kanadai identitásról, sem pedig kanadai »Mainstreamről« (ezzel a kifejezéssel Trudeau valószínűleg a német *Leitkultur* fogalmára gondolt). Kanadát immáron nem a történelme vagy az európai gyökerei határozzák meg, hanem »pánkulturális öröksége.«¹¹

Köztudott, hogy Kanada a nyugati világ egyik legbefogadóbb állama, a legális migráció igazi fellegvárának számít. Hosszabb távon ennek a szokatlan nagyvonalúságnak – legalábbis a jelenből nézve – igen veszélyes következményei is lehetnek. Napjainkban számos kutató azt prognosztizálja, hogy a 21. század végére a jelenlegihez képest valószínűleg megduplázódik, azaz közel százmillióra nő az ország lakossága. Ha a legoptimistább forgatókönyvet valószínűsítjük, amely szerint a bevándorlók többsége viszonylag konfliktusmentesen integrálódik a befogadó társadalom értékrendjébe, illetve a tágabb értelemben vett kultúrájába, akkor is szembe kell nézni a szomorú – legalábbis a kanadai franciák nézőpontjából mindenképpen annak tekinthető – fejleménnyel, hogy az integráció nyelve és kultúrája döntően angol, illetve angolszász lesz. Idővel a jobbra katolikus vallású francia kanadaiak az ország lakosságának egyre kisebb hányadát fogják alkotni, ami távlataiban akár Kanada hivatalos kétnyelvűségét is veszélyeztetheti. Mindez érthetővé teszi, hogy miért szimpatizálnak még azok a québeci polgárok is Bock-Côté radikális multikulturalizmus-kritikájával, akik egy sor más társadalmi-politikai kérdésben inkább a baloldali (a mi európai fogalmaink szerint: szociáldemokrata) nézeteket és értékeket érzik magukhoz közelállónak.¹²

9 FORTIER: *I. m.* 19.

10 *Uo.* 20.

11 Martin LICHTMESZ: *Ethnopluralizmus. Kritik und Verteidigung.* Verlag Antaios, Schnellroda, 2020. 65.

12 Köztudott, hogy a kortárs multikulturalizmus legismertebb képviselői kanadai filozófusok, nevezetesen Charles Taylor és Will Kymlicka. Valószínűleg kevésbé ismert a québeci szociológus és történész, Gérard

az identitás megőrzéséért folyó küzdelem

A *multikulturalizmus...* második fejezete a baloldali mutációk utóbbi fél évszázadát tekinti át, számos érdekes és valóban elgondolkodtató kritikái megjegyzéssel kommentálva. Abban feltétlenül igaza van a szerzőnek, hogy a tradicionális kollektív identitásokra (amelyek közül kétségtelenül a nemzeti önazonosság megőrzésének pozitív értéke áll az első helyen) a „baloldali” szerzők nagyobb része általában ellenségesen tekint, sőt még olyanok is akadnak közöttük, akik – mint valamilyen elhasznált és eldobandó göncről – végérvényesen szeretnék megszabadulni tőle. Elrettenő példaként idézi Étienne Balibar és Immanuel Wallerstein egyik megjegyzését, akik szerint „a rasszizmus a materiális struktúrákban gyökerezik (beleértve a pszichológiai és társadalmi-politikai struktúrákat is), amelyek aztán idővel eggyé olvadnak azzal, amit rendszerint nemzeti identitásnak nevezünk.”¹³

Való igaz, ez meglehetősen vitatható kijelentés, ugyanakkor talán érdemes arra is emlékeztetni, hogy Wallerstein igencsak sokrétű gondolkodó, és modernitáselméletének bizonyos részei nem állnak távol Bock-Côté nézeteitől sem. Sajnálatos módon Bock-Côtét hidegen hagyja ez a tény, nevezetesen az, hogy napjainkban Wallerstein tekinthető a kozmopolita-liberális világrend egyik legnagyobb hatású kritikusának, aki Marx mellett Fernand Braudel gondolatjaira is nagyban támaszkodik.¹⁴ Ennek az „egyoldalúságnak” szerintem az lehet a fő oka, hogy Bock-Côté rendre Raymond Aront nevezi meg mint első számú szellemi mesterét, akinek nézeteivel szinte teljesen azonosulni tud. Aron köztudottan konzervatív-liberális gondolkodónak tekintette magát, és ebből a pozícióból bírálta a totalitarizmus ilyen vagy olyan változatát, kiváltképpen a szovjet kommunizmust és a sztálini rendszerrel „kollaboráló” nyugat-európai értelmiséget. Csakúgy, mint Raymond Aron, Bock-Côté is úgy gondolja, hogy az általa vallott konzervativizmust egyáltalán nem lehetetlen kibékíteni a liberalizmus bizonyos változataival. Ezzel az állásponttal voltaképpen nincs is semmi probléma, viszont nagyon is kifogásolható az az eljárása, hogy – sokszor a tényyszerűséget mellőzve – igazságtanul homogenizálja a baloldalt, illetve a számára szimpatikus szerzők esetében a „baloldali aspektust” nemigen hozza szóba.¹⁵

Bock-Côté könyve első fejezetében mint nagyon értékes munkára hivatkozik Jacques Ellul a *Nyugat árulása* című munkájára, egy olyan szerzőre, aki maga is sokra tartotta Marx életművét, sőt az általa képviselt keresztény anarchizmus számos elemét átvett a marxi kapitalizmuskritikából is. Abban persze Bock-Côté nem téved, hogy Ellul „magányos és besorolhatatlan gondolkodónak” nevezi, ami azért nem mond ellent a francia filozófus „sajátosan baloldali” elkötelezettségének.¹⁶ Egy másik példa: A *politikai korrektség birodalma* című könyvből Bock-Côté gyakran idézi Georges Orwell 1984 című disztópiáját is,

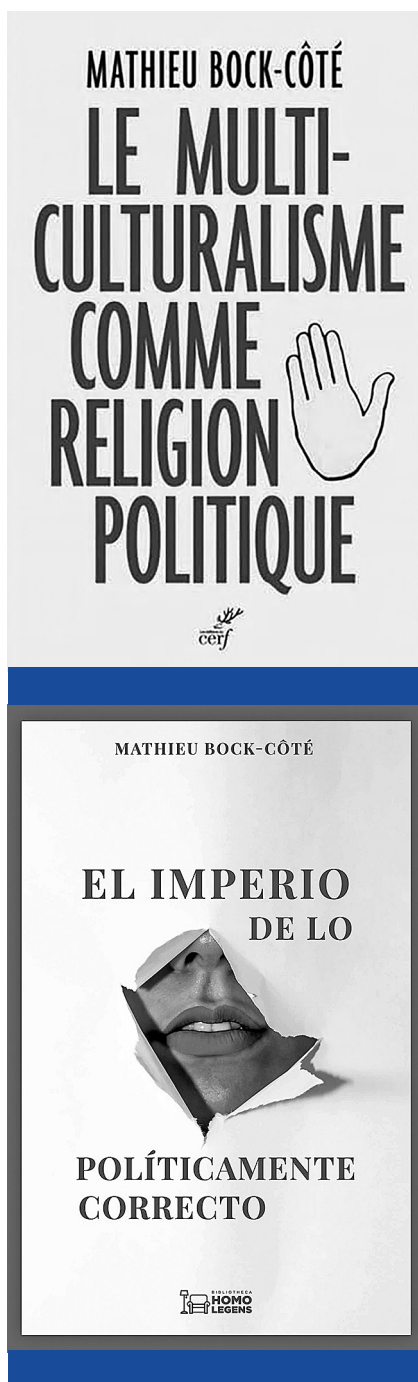
Bouchard neve, aki maga számos munkát szentelt a kanadai multikulturalizmus kérdése feldolgozásának. Bouchard inkább az interkulturalizmus fogalmát használja, amely szerinte az integráció során nagyobb jelentőséget tulajdonít a befogadó nyelv és kultúra elfogadásának, mint a jóval „globalizáltabb” multikulturalizmus. Noha Bock-Côté számos alkalommal bírálta Bouchard szerinte túlzott kozmopolitizmusát, úgy gondolom, hogy Bouchard nézeteit némely ponton nem lehetetlen összhangba hozni Bock-Côté jóval radikálisabb álláspontjával.

13 Bock-CÔTÉ : *Le multiculturalisme... I.m.* 141.

14 Lásd Immanuel WALLERSTEIN: *L'après libéralisme. Essai sur un système-monde à réinventer.* ford. Patrick HUTCHINSON, Éditions de l'Aube, Párizs, 1999.

15 Bock-Côté felfogásával ellentétben az európai Új Jobboldal legismertebb képviselői (a francia Alain de Benoist, a német Benedikt Kaiser és Martin Lichtmesz, az olasz Diego Fusaro és a magyar Békés Márton) élesen kritizálják a liberalizmust, erősen támaszkodva Arthur Moeller van den Bruck és Armin Mohler klasszikus munkáira. Ugyanakkor bizonyos szimpátiával nyilatkoznak az olyan baloldali (marxista/szociáldemokrata és egyben patrióta) gondolkodók intellektuális teljesítményeiről, mint amilyenek Antonio Gramsci vagy éppen Hermann Heller.

16 Jacques ELLUL: *L'idéologie marxiste chrétienne. Que fait-on de l'Évangile?* [1979] Éditions de Table Ronde, Párizs, 2006.

Mathieu Bock-Coté művei:
A multikulturalizmus mint politikai vallás (2016) és
 a 2019-ben írott *A politikai korrektség birodalmának*
 2021-es spanyol nyelvű kiadása

amely a totalitárius rendszerek működéslogikájának szinte „felülmúlhatatlan” kritikájával szolgál. De az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Orwell nemcsak a totalitárius rendszereket bírálta, hanem a könyörtelen kapitalista kizsákmányolás valósága is elborzasztotta. A *Wigani móló* vagy a *Csavargóként Londonban, Párizsban* című szociografikus életrajzi naplók egy olyan „független szocialista” író munkái, aki érzékletesen ábrázolja a „modern kasztrendszerben” élő kiszolgáltatott embertársaink sivár és reménytelen mindennapjait.

A *multikulturalizmus...* harmadik fejezete a *radikális hatvannyolcasok és diverzitárius követők* identitásromboló tevékenységét veszi górcső alá. A „különbségpártiak” feltett szándéka, mondja a szerző, hogy újraírják a történelmet, és a világ minden bajáért a fehér heteroszexuális férfiakat tegyék felelőssé. Bock-Côté többek között idézi Pascal Bruckner népszerű munkáit, amelyekben a szerző „auto-kannibalizmusnak”, illetve a „bocsánatkérés” és a „folytonos magyarázkodás” kultúrájának nevezi az európai és észak-amerikai értelmiség körében masszívan jelenlévő szadomazochista történeleminterpretációt. „A nyugati társadalmak megtanulták szégyellni történelmüket. Kezdték azt hinni, hogy egy súlyos, szinte kitörölhetetlen bűn súlya terheli őket, és úgy érzik, hogy egy végtelenen szennyezett hagyomány súlyát kell magukkal cipelniük.”¹⁷ Manapság Franciaországban, mondja szerző, már kevésbé érdekesek azok az emberek, akik *Franciaországért haltak meg*, mint azok, akik *Franciaország miatt haltak meg*. A nemzeti történelmet gyakorlatilag száműzték az akadémiai kutatásokból és az oktatásból, kivéve azokat az eseteket, amikor a nemzeti múltat a „vádoltak padjára lehet ültetni”.

Az új multikulturális világtrend lehetősége azt a naiv illúziót hívta életre a hirdetőiben, hogy végleg meg lehet szabadulni a gyarmati múlt nehéz örökségétől, és a jövőben egy olyan társadalomban fogunk élni, amely „identitáspluralizmuson” alapul, nem pedig egy, illetve – mint például Kanada esetében – két *nemzeti identitáson*. Ami a kolonizáció történelmi megítélését illeti, valószínűleg még sokáig várat magára egy olyan konszenzusos álláspont megszületése, amely minden oldalról – azaz az egykori gyarmatosítók és egykori gyarmatosítottak részéről – egyaránt elfogadható. Az viszont nem igen vitatható, hogy a harmadik világ országaiban már a gyarmatosítás utolsó időszakában létrejöttek az önálló nemzetállamok csírái. Manapság viszont már a gyarmati uralom alól felszabadult régiókban is egyre többen gondolják úgy, hogy a dekolonizáció folyamata csak akkor lesz teljes, ha ezek az országok mind kulturálisan, mind pedig intézményileg áttérnek a multikulturalizmusra. Ez a multikulturális identitás az „áldozati történetírás” nézőpontjára épül, amelyben kriminalizálni kell az Amerikát felfedező hajósokat és az első telepeseket, közöttük a „történet leghíresebb szereplőjét, magát Kolumbusz Kristótot”. S valóban, számos

olyan történelemkönyv van forgalomban, amelyekben az itáliai hajóst a „Nyugat által elkövetett népirtások legelső képviselőjeként ábrázolják”.¹⁸

Mathieu Bock-Côté és Pascal Bruckner multikulturalizmus- és diverzitáskritikáiban sok igazság van, még akkor is, ha a nyugati világot sem lehet teljesen felmenteni minden, a gyarmati időkben elkövetett embertelenség felelőssége alól. Ma még nagyon messze vagyunk attól, hogy ebben a kényes és felettébb érzékeny kérdésben

a nyugat-európai történetírás konszenzusra jusson. Az egyet nem értés fényes bizonyítéka az a kétezres évek elején megjelent két könyv, amelyek mindegyike „önmagában véve” rendkívül érdekesnek és meggyőzőnek tűnik, viszont a szerzőik egymással homlokegyenest szemben álló álláspontot képviselnek.

Az egyik szerző a marxista Domenico Losurdo, a másik a „konzervatív felvilágosodás” elkötelezett történésze és politikafilozófusa, Egon Flaig. A *liberalizmus ellentörténete* című könyve bevezető fejezetében Losurdo azt mondja, hogy a 18. században a brit liberálisok képmutatása szinte határtalan volt. Ezek a politikusok és filozófusok a klubokban és a parlamentben gyönyörű szónoklatokat adtak elő az általános emberi szabadság nemes eszméiről, miközben

¹⁷ Bock-Côté: *Le Multiculturalisme...* I.m. 129.

¹⁸ Uo. 146.

» diverzitárius, multikulturális, identitásromboló

1. 2. Erdélyi sasos mátkapár. 3. Gömörvármegyei pár. 4. 5. Kalotaszegi népviselet. 6. Hétfalu csángó férfi. 7. 8. Torockói népviselet. 9. Székely. 10. Szász. 11. Székely leány. 12. Hétfalu csángó leány. 13. V. székely román. 14. Aradvármegyei (vadászi) leány. 15. V. székely román asszony. 16. Szász asszony (Krausz-Szilágyi várm.). 17. 18. Pétervárdi tót férfi és leány. 19. 20. Temesvármegyei (vingal) bolgárok. 21. 22. Sashegyvármegyei (nyitregyházi) férfi és leány. 23. Gömörvármegyei tót férfi. 24. 25. Szepesi asszony és férfi.

vagyonuk jelenős része a rabszolgakereskedelemben való érdekeltségeikből származott: „1790-ben két vagy három tucat olyan képviselő ült a brit parlamentben, akiknek érdekeltségei voltak Nyugat-Indiában.”¹⁹ A történelmi igazsághoz az is hozzátartozik, hogy 1807-ben Angliában törvénybe iktatták a rabszolgakereskedelem tilalmát, de ekkorra már jól megszédtek magukat az érintettek, és nem volt érdekük, hogy a „nyakukra nőjenek” a brit és más nemzetiségű konkurenseik. Ugyanez a történet egészen másképp jelenik meg Egon Flaig interpretációjában. A *rabszolgaság világtörténete* című könyvében a szerző arra helyezi a hangsúlyt, hogy a középkorban elsősorban az iszlám államok jeleskedtek a rabszolgakereskedelemben és a rabszolgatartásban. ²⁰ Egyébként szerinte a rasszizmus középkori és kora újkori változatai is a mohamedán vallásban gyökereznek. A Koránból kiindulva az iszlám teológusok és jogtudósok arra a következtetésre jutottak, mondja Flaig, hogy csak a barna bőrszínűek tekinthetők teljes értékű embereknek, míg a fehérek és a feketék alapvetően „rabszolgatermészetűek”. Később, Amerika felfedezése után, az európai hatalmak úgy gondolták, „csak átvették” az iszlám államok évszázados gyakorlatát. Vagyis Flaig konklúziója szerint a kolonizáció és a rabszolgatartás bűnében nem Európa és a tágabb értelemben vett nyugati világ a legnagyobb vétkes, hanem inkább a harmadik világban érdemes keresni a valódi felelősöket. Jómagam ezekből az ellentétes interpretációkból arra a következtetésre jutottam, hogy az igazság, mint egyébként az élet sok más területén, itt sem fehér vagy fekete, hanem mindkét (vagy akár mindhárom) oldalon csak részizgazságok vannak.

Sokszínűség –

A Magyar Királyságban használatos népviseletek a 19. század utolsó harmadában (Pallas Nagy Lexikona / mek.oszk.hu)

¹⁹ Domenico LOSURDO: *Contre-histoire du libéralisme*. ford. Bernard CHAMAYOU, Éditions La Découverte, Párizs, 2014. 23.

²⁰ Egon FLAIG: *Weltgeschichte der Sklaverei*. Verlag C. H. Beck, München, 2018.

Black Lives Matter Chicago updated their cover photo.

21h · 🌐

Intoleráns multikulturalizmus
– A Black Lives Matter chicagói szervezetének profilképe, melyen az iszlamista Hamász izraeli terrorcselekményét támogatta (Twitter)

A FORDÍTOTT RASSZIZMUS ÉS KRITIKÁJA

Visszatérve Bock-Côté könyvének legfontosabb mondanivalójához, véleményem szerint hasznos lehet továbbszélesíteni az értelmezés kontextusát, és néhány más, hasonló tematikájú munkával szembevetni a kanadai szociológus álláspontját. Mégpedig azért, mert Bock-Côté radikális multikulturalizmus-kritikája nem példa nélküli a kortárs szellem- és társadalomtudományokban.

Referenciaként először két olyan szerző multikulturalizmus-interpretációját szeretném röviden összefoglalni, akik – dacára annak, hogy „egy másik kultúrában szocializálódtak” – szinte ugyanolyan álláspontot képviselnek, mint Bock-Côté. Egyikük a hosszú ideje Amerikában, illetve Angliában élő és alkotó orosz filozófus, Mihail Epstejn. Csakúgy, mint Bock-Côté, Mihail Epstejn is azt mondja, hogy a multikulturalizmus ideológiája szélső esetben akár azt is jelentheti, hogy bármely nép vagy valamiképpen identifikálható emberi közösség jogot formálhat arra, hogy saját Platónja vagy Dosztojevszkije legyen. A másik szerző, a kultúrafilozófus Vlagyimir Malahov abban látja a multikulturalizmus-diskurzus első számú problémáját, hogy az emellett érvelők feladják az ész és az értelem *egységébe és univerzális teljesítőképességébe* vetett hitet, vagyis azt az általánosan osztott meggyőződést, amely Kanttól és Hegeltől kiindulva egészen Max Weberig és Husserlig evidenciának számított az újabb kori európai filozófia hőrszai számára.²¹

²¹ Lásd Vlagyimir MALAHOV: *Multikulturalizmus i igyeologija inakosztyi* = Uő.: *Ponajehali tut... Ocserki o nacionalizme, raszizme i kulturnom pljularizme*. Novoje Lityerturnoje Obozrenyje, Moszkva, 2007. 147–153. Lásd még: JENEI Teréz – Kiss Lajos András: *A multikulturalizmus dilemmái – egység és sokféleség a harmadik évezred küszöbén* = *Elméleti és gyakorlati kutatások a Nyíregyházi Egyetemen*. szerk. KERÜLŐ Judit, Acta Academiae Nyiregyhaziensis 2. 2018.

A multikulturalizmus hívei – támaszkodva a kulturális antropológia olyan nagyságainak munkáira, mint amilyenek Claude Lévi-Strauss és Julia Kristeva – ugyanis azt állítják, hogy az ész egységébe vetett hit annak az európai etnocentrikus gondolkodásnak a terméke, amely nem akarja meghallani a „másság” hangjait. Éppen ezért a politikai korrektségnek és a másikkal szembeni toleranciának nem az ész totalizáló és gyarmatosító egységére, hanem a sokféleség és a különbség (*différence*) felmutatására és elismertetésére kell törekednie. A múlt század '70-es, '80-as éveiben a másság és a tolerancia szavak a kultikus fogalmak sorába emelkedtek, amelyek nem hiányozhattak a baloldali értelmiségiek szótárából. Csakhogy a '90-es évek elejétől az úgynevezett *reaktív multikulturalizmus* újsütetű és meglehetősen bizarr intoleranciája lépett a valóban meglapozott érveken nyugvó kisebbségi jogvédelem helyébe. Amíg például még a múlt század '50-es éveiben is gyakran lehetett látni az USA déli államokban a „belépés csak fehéreknek” feliratokat a jobb éttermek bejárati ajtaján, addig a '90-es évektől kezdve az amerikai főiskolák menzáiban gomba módra megszorodtak a „csak feketéknek” kijelölt asztalok, amelyek mellé ugyan nem volt tábla kifüggesztve, de mindenki tudta, hogy jobban jár, ha nem szegi meg ezt az íratlan szabályt. Külön diszkók és klubok jöttek létre a feketéknek és a színes bőrűeknek, ahová a fehéreknek gyakorlatilag nem volt szabad belépniük. A másság elismertetésért folytatott harc az önkéntes és agresszív szegregációs mozgalmak tucatjait hozta létre, amelyekben a többségi intolerancia monolitikus „egységét” a kisebbségi intoleranciák „légiója” váltotta fel. Mehov írja a következőket:

„Napjaink multikulturalizmusát – az általános értékdegradációnak köszönhetően – nem is olyan régen még magas árfolyamon jegyezték. Az a »másság«, amelyet rendszerint az erkölcsileg magas rendű értékekkel azonosítottunk, mára már a legkülönbözőbb szegregációs stratégiák kódjává lett. [...] Az általánosan érvényes (»totalizáló«) igazság jármától való megszabadulás, vagyis az erőszak meghaladásnak kísérlete, *újfajta erőszakká* alakult át: az egységgel szembeni fellépés erőszakjává. A Sokféleség nevében meghirdetett felkelés (a totalizáló Egységgel szemben) a sok kis despota uralmává alakult át. A *heterogenitás* karneválja az újfajta kulturális *homogenitás* kényszerével zárult.”²²

Végül pedig érdemes egy rövid pillantást vetni a marxista Slavoj Žižek *Az intolerancia dicsérete* címmel megjelent könyvecskéjére is. Ebben a szlovén filozófus a multikulturalizmus olyan interpretációjával szolgál, amely számos ponton alig különbözik attól, ahogyan Bock-Côté látja a dolgokat. Žižek szerint a multikulturalizmus a rasszizmus elfojtott, eltagadott, önreferenciális formája. Az effajta rasszizmus „távolságot tart, elismeri a másik identitását”, mivel a másikat a maga „zárt és autentikus” közösségének tagjaként ragadja meg. Csakhogy a multikulturalista távolságtartása önmaga számára már privilegizált és egyben univerzális érvényességű pozíciót jelent, ami – talán szándéka ellenére – egyúttal magasabbrendűségének bizonyítéka lesz. Žižek szerint:

„A multikulturalizmus olyan rasszizmus, amely megfosztotta saját pozícióját annak minden pozitív tartalmától (a multikulturalista nem direkt módon rasszista, nem kényszeríti saját *partikuláris* kultúrájának értékeit másokra), de ez a pozíció egyúttal továbbra is az *egyetemesség privilegizált üres helye* marad, amelyből kiindulva a multikulturalista minden más partikuláris kultúrát képes értékelni (vagy leértékelni). A másik másságának multikulturalista tisztelete voltaképpen nem más, mint saját felsőbbrendűségének érvényre juttatása.”²³

Egészen leegyszerűsítve, a multikulturalista lényegében azt mondja: én bármilyen identitást elfogadok, mert nekem az az identitásom, hogy nincs identitásom.

22 MALAHOV: *l.m.* 152–153.

23 Slavoj ŽIŽEK: *Ein Plädoyer für die Intoleranz*, ford. Andreas Leopold HOFBAUER, Passagen Verlag, Bécs, 2009. 70–71.

Európai öntudat – Az osztrák Identitárius Mozgalom tüntetése Bécsben, 2021. július 31. (Wikimedia Commons)

KONZERVATÍV VÉDŐBESZÉD

A multikulturalizmus... utolsó fejezete hevesen tiltakozik az ellen a gyakran hangoztatott vád ellen, amely szerint a konzervativizmus valamiféle patológia vagy mentális betegség, amiből mihamarabb ki kellene gyógyulni. Ez egyszerre téves és igazságtalan diagnózis, mondja Bock-Côté. Az emberi természettel harmonizál az a vágy, hogy a folyton változó világban legyenek biztos kapaszkodók is. Miként Hervé Juvin mondja: „az állandóságához való hűség joga” is létezik.²⁴

Bock-Côté *A politikailag korrektség birodalma* című könyvében már nem csak egy fejezetet szán a jobboldali és konzervatív értékek rehabilitálásnak; lényegében az egész könyv egy nagyszabású védőbeszéd a konzervativizmus értékei mellett. Miért is van a kortárs konzervativizmus katasztrofális helyzetben? – teszi fel a kérdést a szerző. A legfontosabb ok az amerikai és a nyugat-európai baloldal látványos színeváltozása, aminek korszakos jelentőségét sokáig nem ismerte fel a jobboldali konzervativizmus. A jelenlegi baloldal a nagyvárosi kozmopolita értelmiség befolyása alá kerül, és politikai hitvallása

²⁴ Bock-Côté: *Le multiculturalisme...* I.m. 268.

kimerül a *woke* kultúra és a LMBTQ-mozgalmak feltétel nélküli támogatásában. A tömegmédiá nagyobb része is politikai korrektség szószólója lett, s kiváltképp Franciaországban és Québecben militáns kontrollt gyakorol a közbeszéd felett. Ebből pedig adódik a következő kérdés: „Vajon készen áll-e a liberális baloldal szövetségre lépni azokkal a konzervatívokkal, akiket tegnap még kiátkozott? Sikerül-e megszabadulnia a radikális baloldal állítólagos erkölcsi tekintélyétől, ami ideológiai értelemben továbbra is megfélemlíti őt?”²⁵ Az biztos, mondja Bock-Côté, hogy a radikális újbaloldal nem érdekelt abban, hogy a valóban fontos politikai kérdésekről racionális vitákat lehessen folytatni. Önmagát éteri magasságokba emeli, és kizárólag a kioktatás hangján képes megszólalni. A baloldali diskurzus fölényének egyik leglátványosabb bizonyítéka az a tétel, miszerint egy progresszivistá intellektuel számára természetesnek tűnik még az az álláspont is, hogy „baloldalinak lenni azt jelenti, hogy neki még akkor is igaza van, ha téved, mert még ebben az esetben is az igazság nevében téved. Viszont egy jobboldali akkor is téved, ha amúgy igaza van, mert az ő igazsága világnézeti értelemben elfogadhatatlan, mivel nem az egyetemes emberi emancipáció logikájára épül.”²⁶

A militáns baloldal olykor még a konzervatív jobboldalnak a létezéshez való jogát is megkérdőjelezi. Sokan közülük úgy gondolják, hogy a politikai „jobboldalra való sodródás” mögött nem állhat tudatos döntés vagy valamilyen intellektuális fejlődésen alapuló belátás, hanem ez az erkölcsi hanyatlás egyértelmű bizonyítéka. Szerintük az „ideális jobboldal nem más, mint sápadt és erőtlen baloldal. A »jó« jobboldal voltaképpen baloldal, lelassított változatban. Az igazi jobboldalt a »humanista« jelzővel kellene illetni. Valójában ő maga is baloldali szeretne lenni, de társadalmi gyökerei vagy szűklátókörűsége megakadályozták abban, hogy egész lényével a progresszív táborhoz csatlakozzon.”²⁷ A *woke*-mozgalmak képviselői és a diverzitáriusok számára a jobboldaliak, még ha olykor moderálják is magukat, lényegében szélsőséges eszmék képviselői, akik „hevederek és fékek nélkül” szükségképpen elvadulnának. Ezt követően Bock-Côté felteszi a kérdést: vajon a konzervatív jobboldal mit tegyen azért, hogy kijusson ebből a látszólag vesztes pozícióból? Szerinte igenis létezik kiút! Az első lépésnek annak kell lennie, hogy a jobboldalnak meg kell szabadulnia a beléültetett komplexusoktól. Meg kell tanulnia magyarázkodások nélkül létezni. „Nem kell bocsánatot kérnie azért, mert egyáltalán létezni merészel. Ettől kezdve a saját terepén kell megküzdenie a baloldallal, és nem kell elfogadnia, hogy az elismeréshez való jog a baloldaliak kiváltsága lenne.”²⁸ Ki kell tartania azon meggyőződése mellett, hogy a még napjainkban is csak nemzeti identitásból kiindulva lehet bármilyen kultúra lényegéről értelmesen vitatkozni.

Mindazonáltal könyve utolsó mondataiban Bock-Côté olyan állításokat fogalmaz meg, amelyek nem csak a konzervatív politikai eszmék elkötelezettjei számára tűnnek elfogadhatónak. „Újra meg kell tanulnunk lényegre törő módon – némelykor kifejezetten szenvedélyesen – gondolkodni és vitatkozni a reálisan létező politikai konfliktusokról. Mindeközben nem szabad engednünk a polgárháború kisértésének, és képessé kell tenni embertársainkat arra, hogy a köztük lévő ellentétek dacára is együttműködjenek a nemzet és az állam jövője érdekében.”²⁹ A *kultúrharcnak* lehetnek nyertesei és vesztesei. De szerencsére *nincsenek halálos áldozatai.* ■

az állandósághoz
való hűség joga

25 Bock-Côté: *L'empire... I.m.* 17.

26 *Uo.* 110.

27 *Uo.* 114–115.

28 *Uo.* 125.

29 *Uo.* 272–273.